

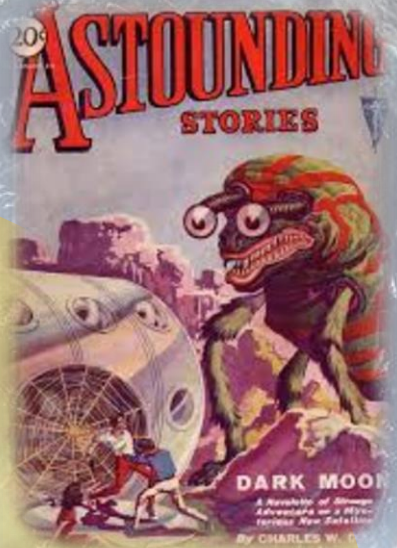
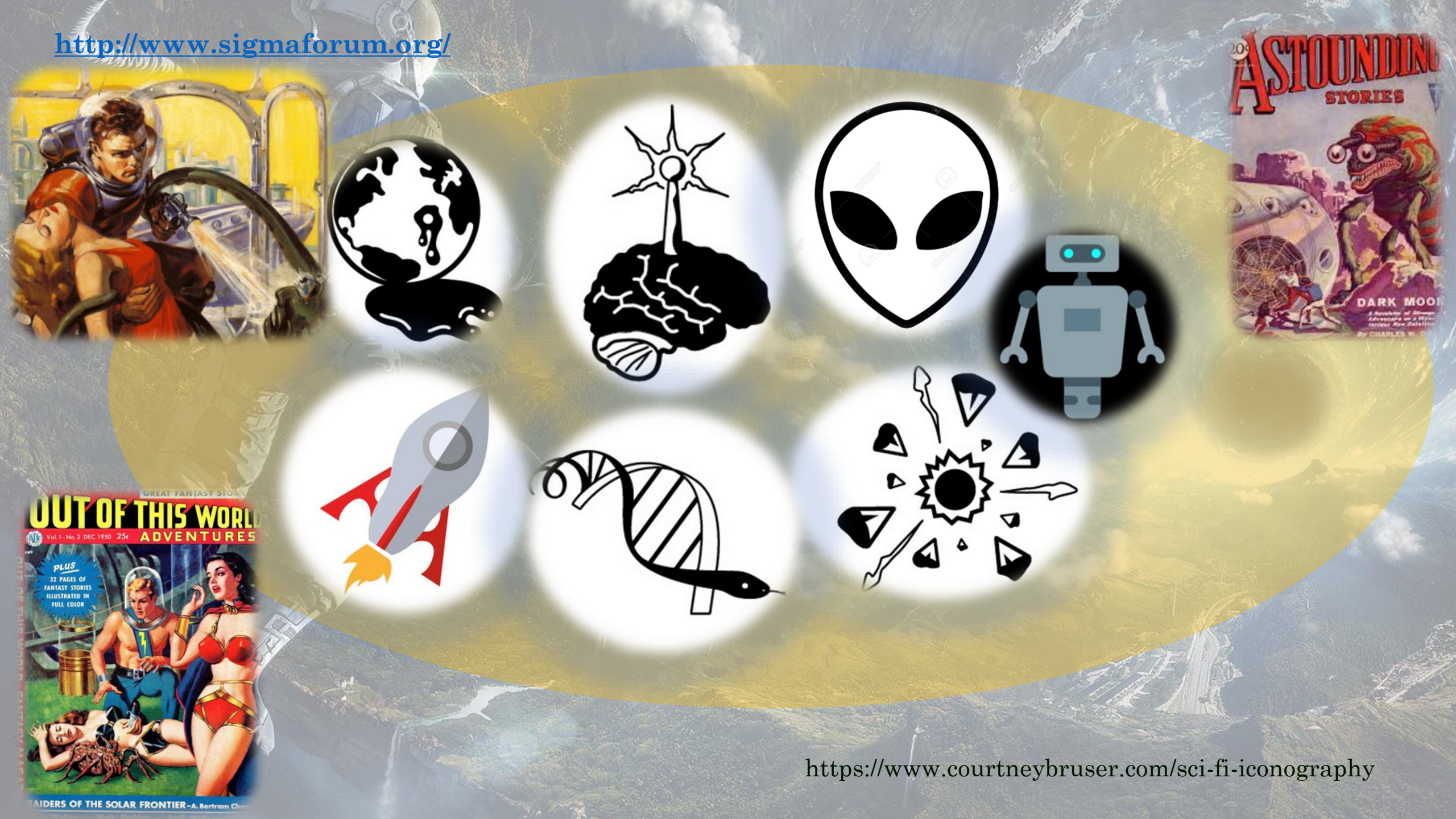
Science fiction v první polovině 20. století

Tereza Dědinová

Utopie

Fantasy Fantastická literatura
Spekulativní literatura **Science fiction**

John Kessel – Buffalo (1991, č. 2007)

„Mám moc rád vaše díla. Rád čtu vědeckou fantastiku.“

„Vědeckou fantastiku?“

Kessel zašoupe dlouhýma nohama. „Příběhy o budoucnosti, víte. O příšerách z vesmíru. O Martánech. Stroj času. Jste nejlepší vědeckofantastický spisovatel, jakého jsem kdy četl, hned po Edgaru Rice Burroughsovi.“

„Edgar“ vyslovuje jako „ídgr“.

„Edgar Rice Burroughs?“

„Ano.“

„Tobě se líbí Burroughs?“

Kessel si všimne nelibosti ve Wellsově hlasu. „No – ne tolik, jako, jako Stroj času,“ vykoktá. „Burroughs nikdy nevymyslel tak dobré nestvůry, jako jsou vaši Morlockové.“

Wells žasne. „Nestvůry.“

„Ano.“ Kessel cítí, že se něco bortí, ale neví, jak z toho ven. „Ale jeho příběhy jsou romantičtější. Ta princezna – Dejah Thoris?“

Wells nedokáže vypudit z hlavy myšlenku na Tarzana v bederní roušce na filmovém plátně a pitomé obecnstvo. Po celoživotní námaze, po stovkách knih, jež napsal, aby změnil svět, ve službách takovýchhle lidí, se dočkal tohoto?

Je srovnáván s autorem brakového odpadu? S „Ídgreem“ Ricem Burroughsem? Zasměje se nahlas.

Kessel zmlkne. Ví, že se dopustil nějakého omylu, ale neví jakého.

Počátky science fiction

Frankenstein

neboli moderní Prométheus

Mary Shelleyová

1818

Dvacet tisíc mil pod

mořem

Jules Verne

1869-70

Stroj času

Herbert George Wells

1895

Princezna z Marsu

Edgar Rice Burroughs

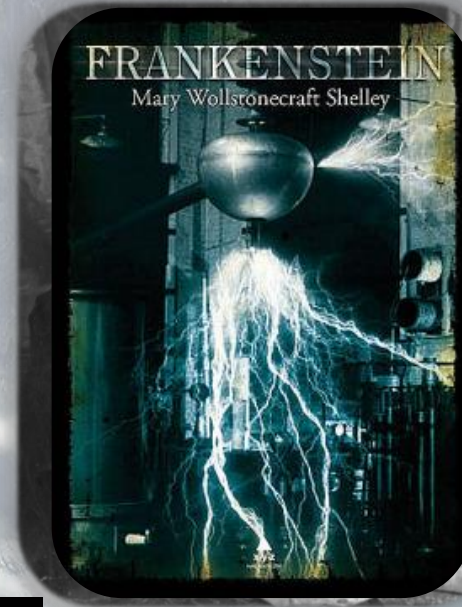
1913

Mary Shellyová

* Frankenstein neboli moderní Prométheus

- (1797–1851) 1818
- Jednoho deštivého léta roku 1816....

Percy Bysshe Shelley, George Gordon Byron,
John Polidori

- * **Vědeckofantastická literatura:** elektřina jako jiskra života, zázraky medicíny, stvoření umělé bytosti

Dojem pravděpodobnosti

- * **Základní témata SF:** umělá bytost, ambivalentnost vědy a techniky (monstrum nejprve dobré), nepředvídatelnost následků pokroku, odpovědnost vědce, pohled na člověka očima jiné bytosti, lidstvo jako celek, hrozba přeměny osobní tragédie na celosvětovou katastrofu, převrácení rolí (ze sluhy pán), opakovatelnost, autoreprodukce

Gotický román

- Horace Walpole: Zámek Otranto (1764)
  - Předchůdce moderní fantasy i hororu
  - Tajemno, nadpřirozeno, intriky, temno, strašidelné hrady a opuštěné zámky, sudba, dědičné prokletí, šílenství, úpadek, smrt...
  - Prostor jako „postava“
  - Snová atmosféra
  - Nejistota – také o fantastickém prvku, o jeho skutečnosti.
  - I Zámek Otranto jako překlad fiktivního díla
  - Přexponované soustředění na psychiku člověka - přepjatá reakce na rozvoj vědy – dopátrat se nejskrytějších pružin konání. Vyzdvihování antiracionálního pólu – emotivnosti a hlavně fantazie.
- * Vykopávání mrtvol, hřbitovy, trýznění zvířat, pronásledování

Ne vždy fantastické, ale často

Romantismus

Přelom 18./19. stol.

- Cit
- Osobní prožitek, tajemství a fantazie
- Trýzněná duše
- Vypětí bezmoci a odhodlání k oběti
- Melancholie, stesk, delirium a vášeň

X strohost, racionalita osvícenství, klasicismu

Inspirace gotickým románem i středověkou romancí a folklórem

Krajina jako odraz hrdinovy duše

Fantastické jako „vysvětlení“ záhadného, ne vždy nadpřirozené, ale i nepravděpodobné podkládáno fantastickým

* Mladý šlechtic, strašidelný zámek, zakázané vědění...

Jules Verne

- (1828 - 1905)
- Věřil, že popisuje záhady zítřka
- Fascinace možnostmi člověka
- dobrodružné cesty, úžasné vynálezy

vize uskutečnitelné

Svémi díly přiměl veřejnost, aby se o nový žánr zajímala

- Vliv na francouzskou avantgardu a surrealismus
- Na základě smlouvy s nakladatelstvím se musel podříditi požadavkům dětské literatury. Nebyl dost dobrý spisovatel, aby obstál v literatuře pro dospělé.
- Nepsal pod tlakem vědeckých hypotéz nutících k extrapolaci, ale pod dojmem prvních projevů technické revoluce v romantickém ovzduší → snadná nákaza lacinou dobrodružností.
- VÝZVA, DOBRODRUŽSTVÍ, TUŠENÉ MOŽNOSTI

Herbert George Wells

- (1866 - 1946)
- Sociální SF – morální, etické a filozofické otázky,
- alegorický přístup: nastavuje zrcadlo zlověstným
- trendům ve SPOLEČNOSTI.

- ***Stroj času*** (1895)
  - Eloii a morloci   Pohádkové x pseudovědecké motivy
  - UTOPIE Socialismus (ne třídní boj), světový stát, vzdělání
- ***Lidé jako bozi*** (1923)
- ***Ostrov Doktora Moreaua*** (1896)
- ***První lidé na Měsíci*** (1901)
- ***Válka světů*** (1898)
- Druhá světová válka jako velká osobní rána – potvrzení nejhorších předpovědí, selhání Společnosti Národů.
Poslední dílo – ***S rozumem v koncích*** (listopad 1945) – atomová bomba, testament

SATIRA

POLEMIKA

ROMÁN VÝSTRAHY

<https://www.youtube.com/watch?v=Xs0K4ApWl4g&t=681s>

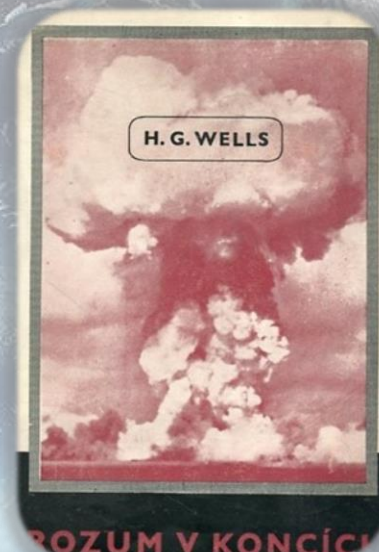
Technická X sociální SF ?

- W se moc nezabývá vědeckými fakty X V na nich staví
- FP vědecky neúnosné (Cavorit – kov pohlcující gravitaci)
- W: volnější fantazie X V: spekulace, technické detaily
- V: romantizace + typizace (polarita postav: titánský hrdina x padouch)
- W: Realistické prostředí i hrdina (prokreslený) X fantastická událost, fantastičtí hrdinové (základní, kolosální kontury) – Neviditelný, Martáné

* Stanislava Genčiová – Děti kapitána Granta, Dvacet tisíc mil pod mořem a Tajuplný ostrov: svérázná utopie – myšlenky sociální a rasové rovnosti, spravedlnosti, kolonie svobodných...

X

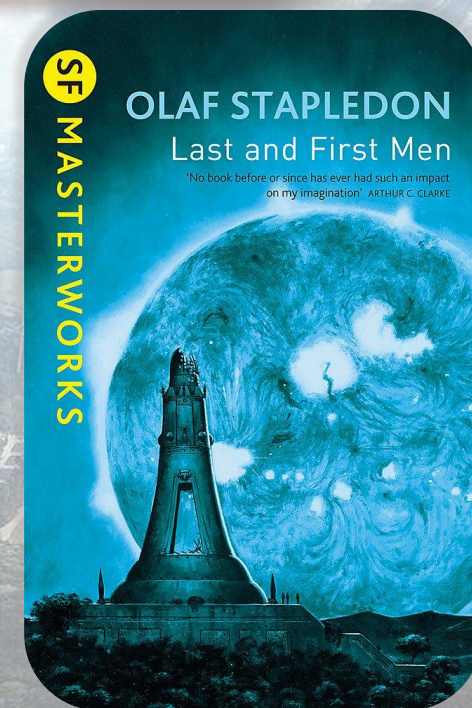
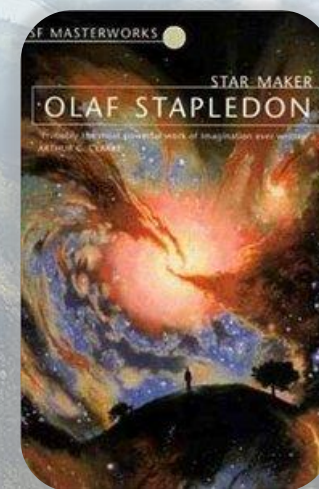

Olaf Stapledon (1886-1950)

- Lem, Lewis, Clarke, Aldiss, Borges, Churchill, V. Woolf...
- Moderní čaroděj, 1979 (Krypty a draci, 2004)
- "fantastic fiction of a semi-philosophical kind"
- Bez povědomí o existenci žánru – zděšení z magazínů
- Přivlastnění SF komunitou → opomíjen historiky moderní literatury
- Kingsley Amis in New Maps of Hell (1960)
- Brian M Stableford: Scientific Romance in Britain 1890-1950 (1985)

Transhumanismus, terraformace, genetické inženýrství

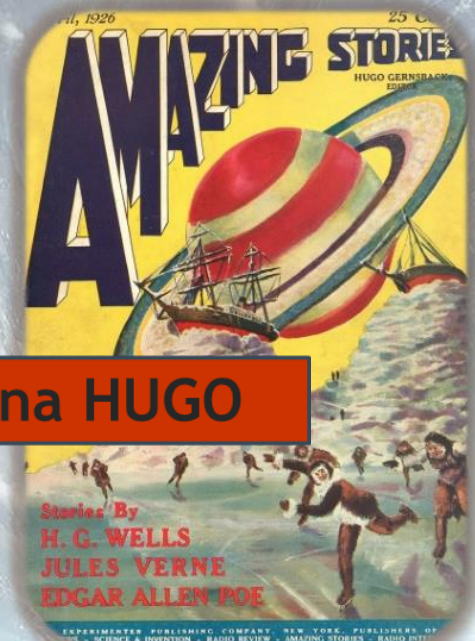
Nálada, dlouhodobá perspektiva, bez hrdinů

Význam magazínů pro vývoj fantastiky

- DIME NOVELS
- PULP MAGAZINES
- 20. a 30. léta 20. století
- Hugo Gernsback (1884 Lucembursko – 1967, New York)
- Science and Inventions – od 1908
- 1923 – speciální číslo věnované „scientific fiction“
- **Amazing Stories**, 1926
- *"75 percent literature interwoven with 25 percent science"*
- **Astounding Stories of Super Science**, 1930
- **Wonder Stories**, 1929-1955
- Zlatý věk science fiction – John Wood Campbell Jr. (1937-45)
- 30. léta – Americké SF časopisy do VB – 1937 – Tales of Wonder

Cena HUGO

Jevgenij Ivanovič Zamjatin – My

1884 – 1937

1921, česky 1927

Příběh inženýra D-503

Jednotný stát – nejvyšší činitel Dobrotitel

Prosklené domy, nalinkovaný život,
povolenky pro sex ve vyhrazených hodinách,
předepsaných 50 kousnutí u každého sousta.

Triumfující člověk davový

Operace mozku odstraňující představivost

Entropie

X

Energie

automaticčnost, strojovost

tvořivost

dehumanizace, pasivita

svobodomyslnost

poslušnost, sterilita

hledání alternativ

Jakub Jarina: Převychovat člověka: role
lidské přirozenosti v negativních utopiích

<https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/136769>

Za 120 dní skončí stavba INTEGRÁLU

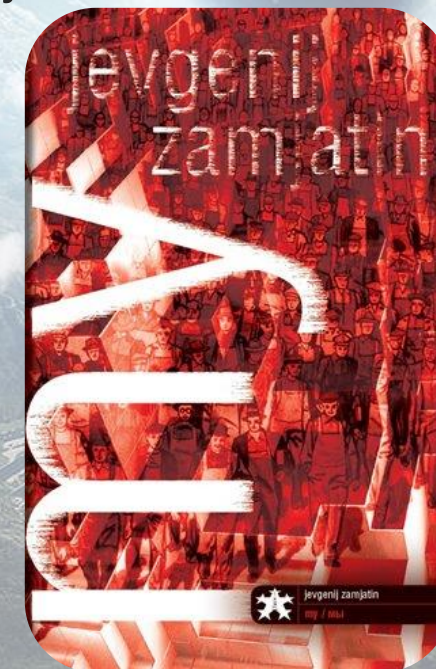
Blíží se veliká historická chvíle, kdy se první INTEGRÁL vznese do kosmického prostoru. Před tisíciletím podřídili vaši hrdinní předkové moci Jednotného státu celou zeměkouli. Na vás je dosáhnout ještě slavnějšího vítězství: **zintegrovat skleněným, elektrickým, ohňodechým INTEGRÁLEM nekonečnou rovnici vesmíru. Na vás je vložit blahodárné járho rozumu na nevědomé bytosti sídlící na jiných planetách – snad ještě v divošském stavu svobody.** Nepochopí-li, že jim přinášíme matematicky neomylné štěstí, jsme povinni jim je vnutit. Ale dříve než zbraně vyzkoušíme slovo.

Jménem Dobroditele oznamuje se všem číslům Jednotného státu:

Každý, komu nechybějí vlohy, je zavázán sepisovat traktáty, tendenční poezii, manifesty, ódy nebo jiná díla o kráse a vznešenosti Jednotného státu.

To bude první náklad, který ponese INTEGRÁL. Ať žije Jednotný stát, ať žijí čísla, ať žije Dobroditel!

Já, D-503, Hlavní konstruktér Integrálu, jsem jen jedním z matematiků Jednotného státu. Mé pero navyklé číslicím není schopno vytvořit hudbu asonancí a rýmů. **Pokusím se pouze zaznamenat to, co vidím, co si myslím – přesněji, co si myslíme MY (ba právě – MY, a toto MY nechť stojí v titulu mých záznamů).** Ale bude to derivát našeho života, matematicky dokonalého života Jednotného státu, a co jiného by tedy mohlo vzniknout než veliká báseň? Vznikne sama od sebe, mimo moji vůli – věřím tomu a vím to.

Aldouse Leonard Huxley Konec civilizace aneb báječný nový svět

* (1894 – 1963) **1932**, česky 1932, 1970

* Pacifista a humanista, intelektuál, filozofický mysticismus, zkušenost s it. fašizmem

*
*
*

Londýn 2054

odpověď na utopická díla H. G. Wellse: Lidé jako bozi (1923)

Ó Forde!

X ušlechtilý divoch

- Predestinace v zárodečném stádiu
- Náboženstvím je zvyšování spotřeby
- Náplň života – práce a plytká zábava, sex jako sport,
- soma jako uvolnění
- Nedospělá populace – až do 60. let, kdy umírají

„Když včas půlku gramu sníš, devět dalších ušetříš,“ pravila Lenina, předvádějíc kapku ze zářného pokladu hypnopedických moudrostí.

Bernard netrpělivě odstrčil nabízený pohárek.

„Nemusíš se hned rozčilovat,“ uklidňovala ho. „Nezapomeň, jeden kubík stačí, když tě můra tlačí.“

„Pro Forda, buď zticha!“ vykřikl.

„Lenina pokrčila rameny. „jeden gram vzít – lépe než klít,“ uzavřela důstojně a snědla zmrzlinu sama.

„(...) Poslyšte Lenino, i v Malpaisu se lidé žení.“

„Cože se lidé?“ Do jejího hlasu se opět počala vkládat podrážděnost.

O čem to jen mluví?

„Navždy. Slibují, že budou spolu žít navždy.“

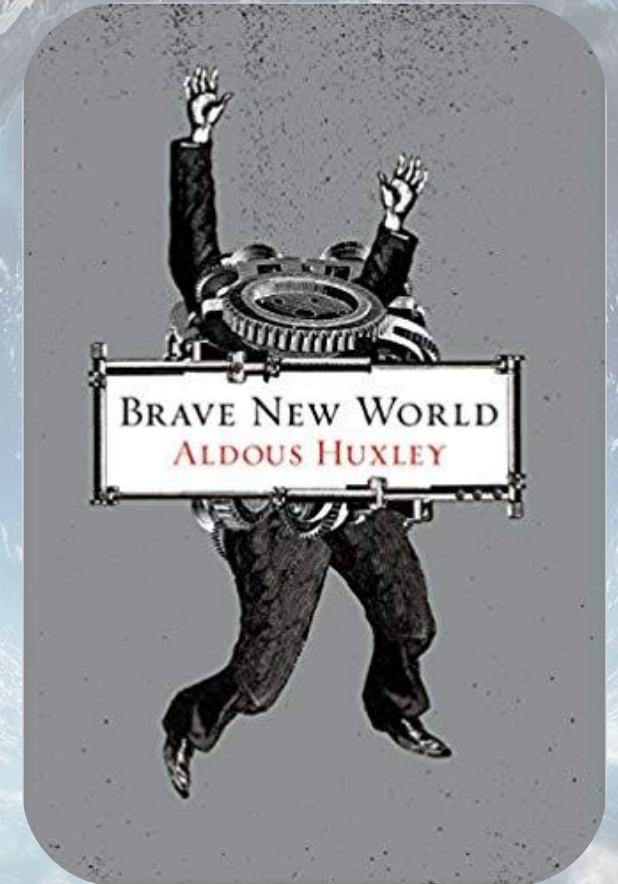
„To je ale hrozný nápad!“ Lenina byla upřímně pohoršena.

„Přežití jest odměnou krásy a duch se obnovuje rychleji, než krev se rozkládá.“

„Cože?“

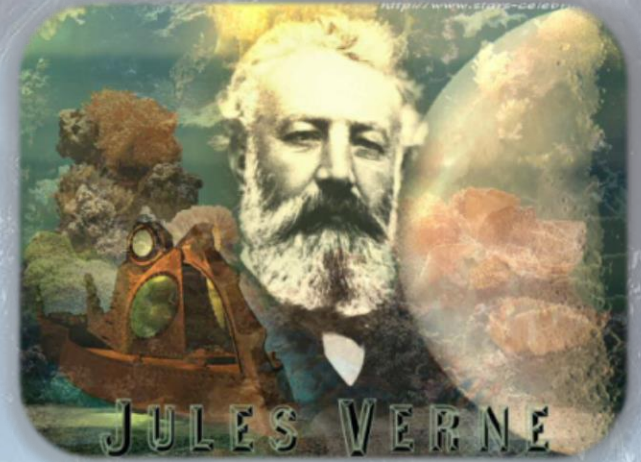
„A Shakespeare ještě říká: ‚Leč odejmeš-li její dívčí pás, než svatý obřad řádně posvětit váš řádný sňatek...‘“

„Pro Forda, John, mluv přece rozumně. Vůbec nic z toho nechápu (...).“

Počátky české fantastiky

- Karel Pleskač - *Život na Měsíci* (Bellmann 1881)
- Jakub Arbes – **ROMANETA** (*Newtonův mozek*, 1877, *Svatý Xaverius*, 1873)
- **Tajemný příběh X vědecké rozuzlení** ← **Povídky s tajemstvím**
- Jan Neruda – *Písně kosmické*
- Poznání, polidštění vesmíru, rozvoj vědy a techniky
- Svatopluk Čech - *Pravý výlet pana Broučka do měsíce* (1887)
Nový epochální výlet pana Broučka, tentokrát do XV. století (1888)
- Na novém světě, 1905 (Červánky)
- Karel Hloucha – *Podivuhodné Jiříčkovo cestování* (1907), *Zakletá země* (1910) **ČESKÝ VERNE** - pro mládež
- **VĚDECKOFANTASTICKÁ LITERATURA**
- Metod Suchdolský – *Rusové na Martu* (1909) ← **Technika, spekulace**
- Romantický příběh, naivní kouzlo
- František V. Pavlovský – *Zemí* (1910) ← **20 tisíc mil pod mořem**

Franz Kafka

- 1883-1924, posmrtná vydání - nj
- „Když se Řehoř Samsa jednou ráno probudil z nepokojných snů, shledal, že se v posteli proměnil v jakýsi nestvůrný hmyz.“
- „Pojďte se podívat, ono to chcíplo; leží to tam dočista chcíplé!“
- (Stanley Corngold: The Commentators' Despair: The Interpretation of Kafka's "Metamorphosis, 1973)

- *Proces*
- *Zámek*
- *Amerika*

Johanna Sinisalo: *Weird and proud of it* (2011)

Pokud si spisovatel přeje prozkoumat problémy jinakosti, toho, co to znamená být outsiderem, může se rozhodnout napsat příběh, který věrně zobrazí každodenní zkušenost. Když však ten spisovatel osvětlí stejný příběh z úhlopříčného úhlu, jako to udělal Franz Kafka, napíše příběh, ve kterém se člověk změní v obrovského švába. Příběh sociálního vyloučení, jinakosti, nepřizpůsobivosti, nedostatku přijetí a sebeúcty bude strhující a šokující úplně jiným způsobem. Příběh zkoumá otázku toho, jak nás ostatní posuzují, z toho nejextrémnějšího úhlu: kdo by mohl milovat obrovský hmyz? Je těžké nacpat příběh Kafky do nějaké konkrétní žánrové škatulky: fantastika, surrealismus nebo prostě horor? Ale vlastně na tom nezáleží.

Karel Čapek

- 1920 – *R.U.R.* (Rossumovi univerzální roboti)
- 1922 – *Krakatit*
- 1922 – *Továrna na absolutno*
- 1936 – *Válka s mloky*
- 1937 – *Bílá nemoc*

ALEGORIE
VAROVÁNÍ

• Josef Čapek

• ROBOT

• *System* (Krkonošova zahrada, 1918)

• **Inspirace**

• Témata

• Závažnost

• Výpovědní hodnota SF motivů

• Zobecnění – manipulovatelnost davu, odpovědnost...

Lidskost

Mocichtivost

Sobectví

Odpovědnost vědce

Vášeň – rovnováha

System (Krakonošova zahrada)

- Většina zařazených prací psána v letech 1908-1911
- Celý svět je pouze surovina. Celý svět není než nezpracovanou hmotou. Nebesa i země, lidstvo, čas, prostor a nekonečnost, všechno je jen surovina. Pánové, úkolem industrie je zpracovat celý svět. Svět se musí stát zbožím!...Nic nás nesmí zdržovat. Dělník se musí stát strojem, aby se prostě točil. Každá myšlenka je porušení kázně! ... Dělníkova duše není pouhý stroj; proto se musí odstranit... Každý dělník má u mne ustláno v blahobytu, omezení a pravidelnosti. Každý si je roven jako článek v elektrické baterii. Založil jsem dělnická kasárna. Každý dělník má pro sebe celu, všechny ty buňky jsou navlas stejné; každý má stejné požitky, stejné hodinky a stejné sny; nikdo nemá druhému čeho říci, o čem poprosit a čeho udělit — ještě okamžik, pánové. Obklopil jsem je nudou, dostatkem, netečností, pohodlím a čistotou.
- Žena vzněcuje city estetické, rodinné, etické, společenské, romantické, poetické a všeobecně kulturní. Ano, pánové, i ve mně; vím to z vlastní zkušenosti. Žena je, ah! Žena je nepřítelkyní každého systému. Žena, pánové — jen okamžik, prosím. Proto dovolím dělníkům ženu jednou za čas; mistrům každý třetí den, kovodělníkům jednou týdně...a to vůbec jen v noci, za úplné tmy, aby nespatri její krásy a nedoznali estetického vzrušení; hola, pánové, slyšíte ještě? — Aby nepocítili estetického či mravního vzrušení nebo vůbec něčeho vyššího...

Jiří Haussmann

(1898 – 1923)

Epigramy – havlíčkovská tradice politické satiry – kritika raného kapitalismu, pravicové politiky, monarchie, mocichtivosti...

„Interpretace“ manifestu **Mým národům**

„Bylo vždy mým nejrůznějším přáním, viděti milovanou moji zemi ozářenou sluncem věčného míru, a proto jsem se úzkostlivě varoval každé příležitosti, která by mohla křivý její vývoj porušiti a ve svých důsledcích snad i válku vyvolati...“

Bylo vždy mým nejrůznějším přáním... válku vyvolati.

Velkovýroba ctnosti (1922)

Matador Chryzopras a Vampyr Argyropras

Závody v lidumilství

„SF“ prvek – ctnost jako elektřině podobná substance

Z lidských mozků – opačný náboj (Leydenské lahve)

Básník Haussmann, mlád jak kotě,
umřel tady na soucotě.

Satira
Alegorie

Jan Weiss

(1892 – 1972)

Realistická i fantastická tvorba

Barák smrti (1922): *Poselství z hvězd (Apoštol)* – nesnesitelný svět

→ horečnaté vidiny jako naděje

Dům o 1000 patrech (1929) – *Horečka*

Prolínání snu a skutečnosti – surrealismus, tyfus

Tíživost, černý humor

Metafora a alegorie, Antiutopický svět – diktátor, odraz chaosu a zasažení válkou, kapitalismus (levicový autor)

Studie společnosti i podvědomí jedince – hledání ztracené identity, paměti, neviditelnost, iniciační román

Zrcadlo, které se opožďuje (1927) - povídky, rozštěpení osobnosti

Pokládán za jednoho ze zakladatelů české science fiction

ALEGORIE, SEN, ROZDVOJENÍ OSOBNOSTI, HALUCINACE

Sen? Skutečnost?

Děkuji za pozornost